

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” IAȘI
FACULTATEA DE FILOSOFIE ȘI ȘTIINȚE SOCIAL POLITICE**

PROBLEMA RĂULUI LA C. S. LEWIS

- Rezumat -

Conducător științific:

PROF. UNIV. DR. ANTON ADĂMUȚ

Doctorand:

CRISTIAN OVIDIU LUCACI

**IAȘI
SEPTEMBRIE 2017**

Cuprins

Acknowledgement	4
Introducere.....	6
Capitolul 1 – „Surprins” de C. S. Lewis, povestea unei întâlniri	12
Capitolul 2 – C. S. Lewis în context românesc	15
2.1. C. S. Lewis – creator de fantastic	15
2.2. C. S. Lewis – apologet	17
2.3. C. S. Lewis – scolastic literar	19
Capitolul 3 – Pelerinajul filosofic al lui C. S. Lewis	21
3.1. C. S. Lewis – gonit prin „Pădurile Hegeliene”	21
3.2. C. S. Lewis – de la dorință la mit	29
3.3. C. S. Lewis – un metafizician de la „Magdalen”	35
3.4. C. S. Lewis – suferință existențială	39
Capitolul 4 – Contextul filosofic al Oxfordului lui C.S. Lewis ..	45
4.1. Idealism și realism.....	47
4.2. Reducționism științific.....	50
4.3. Subiectivism nociv	52
4.4. Noua psihologie – Sigmund Freud	56
4.5. Naturalism – Bertrand Russell	59
4.5.1. Argumentul rațional	63
4.5.2. Numinos și argumentul dorinței	70

4.5.3. Mitul ca transpoziție	83
4.5.4. Argumentul moral	86
Capitolul 5 – Teodiceea sau problema teoretică a răului	99
5.1. Răul – o scurtă analiză istorică	104
5.1.1. Platon	105
5.1.2. Augustin	107
5.1.3. Liebniz.....	112
5.2. Problema răului la C. S. Lewis	119
5.2.1. Contextul problemei răului	121
5.2.2. Atotputernicia divină	125
5.2.3. Bunătatea divină	132
5.2.4. Ticăloșia umană.....	142
5.2.5. Căderea omului	147
5.2.6. Durerea umană.....	152
5.2.7. Infernul și paradisul	158
Capitolul 6 – Critica teodiceei	164
6.1. Kenneth Surin – anti-teodicee	165
6.2. Paul Ricœur – narațiunea ca <i>praxis</i>	167
6.3. Vivisecția unei dureri	174
Concluzii	189
Bibliografie	195

Cunoscut cititorilor ca filosof, apologet, scriitor SF, autor al unor povestiri pentru copii și critic literar, Clive Staples Lewis a fost, de asemenea, prezentat publicului general, ca un romantic suferind. Eminentul profesor și scriitor a fost cunoscut de publicul român, în special, datorită seriei de filme adaptată după *Cronicile din Narnia*. În filmul *Shadowlands*, publicul din întreaga lume a putut vedea un don de la Oxford rafinat, de vârstă medie, care teoretiza asupra durerii, se îndrăgostea la bătrânețe de o doamnă americană divorțată, foarte isteată, care avea și doi copii, și care trecea, după moartea ei, prin agonia durerii.

Răul, durerea, suferința – trei experiențe umane pe care nenumărați autori au încercat să le abordeze de-a lungul istoriei. Spre deosebire de alte subiecte, cărțile și articolele despre rău, durere și suferință produc reacții puternice față de cei care scriu despre ele și încearcă să le explice, deoarece problema răului este una universală și actuală. C. S. Lewis a fost conștient de acest fenomen atunci când a scris *Problema durerii* și când a publicat, sub anonim, *Anatomia unei dureri*.

În viziunea naturalistă, care nu crede decât în existența exclusivă a materiei, suferința nu este văzută ca o parte semnificativă a vieții. Ea este evaluată ca o întrerupere a cadenței stabilite, pentru atingerea unei fericiri imediate. Soluțiile oferite au împrumutat termeni din limbajul medical și „corporatist” și, epuizând limbajul metafizic, nu mai vorbim despre rău, suferință, încercare, ci despre stres, traumă și ghinion. Am trecut și de fazele interpretării neoplatonice a suferinței ca formatoare a caracterului și de cea creștină, în care suferința nedreaptă este purificare, și nu pedeapsă. Nu mai întrebăm „de ce?”, deoarece singura opțiune rămâne negarea.

În loc să vedem că „linia care desparte binele și răul traversează inima fiecărui om,”¹ identificăm cauzele durerii în exterior, această abordare încadrându-se în domeniul filosofiei „preventive”, a managementului durerii, pentru că, nu-i așa, „cine va prăpădi un crâmpei din inima sa?”².

Filosoful contemporan Luc Ferry nu crede că se poate da o mai bună definiție filosofiei decât aceea gândită de Cicero: „Așa cum o spun în felul lor mai mulți gânditori contemporani, nu filosofezi ca să te amuzi, nici chiar numai pentru a înțelege mai bine lumea și pe tine însuși, ci, uneori, «pentru a-ți salva pielea»”³. Poate fi, într-adevăr, un demers amuzant acela de a răspunde la întrebarea generală „de ce există rău în lume?”, dar când vine momentul să răspunzi concret întrebărilor „de ce eu?” sau „de ce a trebuit să mi se întâmple mie?” atunci abordarea se schimbă.

Ce mai înseamnă răul azi? În contextul actual, o parte a literaturii filosofice manifestă o timiditate exagerată în a defini răul, deoarece, oricât s-a dorit, încă nu s-a reușit o eliminare a deșeurilor religiosului. Confrunțați cu realitatea, folosim vocabularul secolelor trecute, dar nu aceeași semantică.

În cartea *Evil in Modern Thought*, Susan Neiman identifică dificultățile cu care se confruntă filosofia în ceea ce privește problema răului. Până la Kant, răului îi fuseseră atașate trei adjective: natural, moral și metafizic, iar interogația filosofică a fost transferată pe noua platformă a teodiceei. Odată

¹ Alexandr Soljenițin, *Arhipelagul Gulag*, traducere de Nicolae Iliescu, Editura Univers, 1991, p. 162.

² *Ibidem*.

³ Luc Ferry, *Învață să trăiești*, traducere de Cristina Bârză, Editura Curtea Veche, 2007, p. 25.

cu cutremurul care a distrus Lisabona, argumentele din arealul metafizic au fost transferate în categoria moralei.

Cu toate acestea, nici anunțul făcut de Hegel că Dumnezeu este mort – el, de altfel, fiind dispus să îi ia locul – și că răul va fi răscumpărat prin derularea istoriei, nici concluzia lui Nietzsche că răul este rezultatul invențiilor noastre, în domeniul moral, n-au rezistat probei de foc de la Auschwitz.⁴ Este cunoscută afirmația lui Theodor Adorno că a scrie poezie după Auschwitz este o barbarie. Și Susan Neiman este reținută în a da o definiție a ceea ce înseamnă răul astăzi, încadrându-se în categoria celor care discută despre consecințele lui: „Dacă a denumi ceva ca rău este o modalitate de a aprecia faptul că el spulberă încrederea noastră în lume, atunci doresc să examinez acest efect, mai mult decât cauza.”⁵

Problema răului a provocat o tensiune pe care filosofii și teologii au încercat să o soluționeze printr-o abordare teoretică. Deși, din punct de vedere istoric, teodiceea parcurge un traseu filosofic lung și destul de bătătorit, au apărut în ultimii ani replici care critică teodiceea clasică, cea care expune câteva supoziții și încearcă apoi să argumenteze diferite moduri prin care să reconcilieze acele supoziții. Critica rezidă în faptul că toate modelele propuse lucrează cu instrumente împrumutate din epoca iluministă, încadrându-se în tiparul de interogație, regăsit, sub formă canonică, în textele filosofice și teologice, așa cum a fost el gândit de Leibniz.

⁴ Susan Neiman, *Evil in Modern Thought: An Alternative History of Philosophy*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2015, p. 257.

⁵ *Ibidem*, p. 9.

Astfel de discuții necesită o reorientare a problemei răului înspre abordări care să ofere răspunsuri practice, cu adresabilitate concretă.

Scopul acestei lucrări este să evidențieze contribuția pe care C. S. Lewis și-a adus-o în domeniul filosofic, prin faptul că abordează problema răului, atât la nivel teoretic, cât și practic. În urma unei experiențe personale, el răspunde, astfel, criticilor care reclamă abandonul teodiceei, oferind, prin narațiune, o cheie hermeneutică celor care trec prin experiența suferinței.

Teza a demonstrat de ce este nevoie de o abordare teoretică și faptul că tipul de text pe care Lewis îl pune la dispoziția cititorului împlinește criteriile hermeneutice ale lui Paul Ricœur, ca soluție în confruntarea cu suferința.

Lewis a valorificat douăsprezece genuri literare, talentul său remarcabil permițându-i să jongleze între granițele studiilor academice asupra Evului Mediu și cele ale povestirilor pentru copii. Și-a încercat condeiul în poezie lirică, poeme narative, science-fiction, eseistică, ficțiune, filosofie, teologie, critică literară și satiră. Așa cum, de altfel, chiar el recunoaște, Lewis nu era teolog de profesie, definindu-se ca laic și amator; era însă foarte familiarizat cu problema răului și a suferinței, așa cum apar ele în gândirea creștină.

Trebuie să precizez, de la început, că în cazul tuturor textelor menționate în limba engleză, atât al operelor lui Lewis, cât și al celorlalte, traducerea îmi aparține. De asemenea, tema propusă nu a avut parte de o atenție sau de o critică susținută în domeniul academic. În cultura occidentală, dezbateră a fost fie de a-l încadra într-un anumit spațiu filosofic, fie de a-i sistematiza teologia, iar în spațiul românesc, există cercetări doar în domeniul activității lui literare.

În primul capitol, înainte de aborda opera lui, am prezentat momentele cheie din viața mea, în care am întâlnit autorul, prin intermediul textelor sale. Am pornit de la scrierile lui de ficțiune, unde răul este o temă centrală, și am interpretat acțiunea și atmosfera din seria „Cronicile din Narnia”, în contextul în care prima interacțiune cu textul lui Lewis a fost în timpul comunismului.

C. S. Lewis a fost receptat în România în mai multe etape și, în capitolul al doilea, am realizat un inventar al operelor sale în limba română, folosind matrița celor „trei C. S. Lewis”, propusă de bunul său prieten, Owen Barfield: Lewis – creator de fantastic, Lewis – apologet și Lewis – scolastic literar. Este de notat faptul că acest construct pe care îl propun este unul alcătuit, în mod artificial, cu scopul de a facilita înțelegerea scrierilor sale, care nu sunt ușor de catalogat. L-am prezentat pe Lewis, pe măsură ce își reamintea trecutul și relata experiențele personale, în care răul și suferința l-au trecut prin probele lor, iar acest lucru va constitui o punte emoțională cu audiența și îl va face mai convingător în argumentarea sa. Ori de câte ori a relatat o experiență traumatizantă din tinerețea lui, s-a dovedit că ea l-a ajutat la elaborarea unui caz complex, ale cărui argumente, mai ales emoționale, l-au condus la recunoașterea faptului că viziunea creștină asupra lumii și a vieții nu este în stare să îi ofere rațiuni convingătoare să o mai creadă.

În capitolele al treilea și al patrulea, am propus o cercetare legată de viața și scrierile lui C. S. Lewi sub forța, creativitatea și „esențele” autorului, cu speranța că am obținut răspunsuri pertinente, legate de poziția pe care donul de la Oxford a avut-o în raport cu filosofia și teologia.

Prezint, în câteva rânduri, linia de argumentare pe care am urmat-o. În primul rând, am pornit de la scrierile autobiografice, care ne descriu pelerinajul filosofic făcut de Lewis, în contextul primei jumătăți a secolului al XX-lea, și am arătat cum întrebările lui filosofice l-au condus la răspunsuri teologice.

În al doilea rând, cunoscând faptul că orice călătorie are în spate o motivație, am descoperit că Lewis a fost condus în căutările sale de ceea ce el a numit Bucurie. Am cules datele care să ne aducă în apropierea resorturilor culturale și filosofice, care l-au influențat pe Lewis să caute împlinirea acelei dorințe *qua* mit. Am realizat acest demers pentru a vedea ce reprezintă Mitul Întrupat pentru însumarea și actualizarea teologiei și a filosofiei lui. Am urmărit progresul intelectual al lui Lewis, care a trecut de la realism popular la idealism filosofic; de la idealism la panteism; de la panteism la teism; și de la teism la creștinism.

În al treilea rând, l-am prezentat pe Lewis în contextul filosofic al Oxfordului din anii 1920, o arenă pe care a împărțit-o cu G. E. Moore, Bertrand Russell, A. J. Ayer, Charles Julian Webb, John Alexander Smith, Robin George Collingwood, Sigmund Freud. Aici am ilustrat modul în care Lewis răspunde naturalismului, prezentând argumentul dorinței, argumentul rațional și argumentul moral.

Cercetările recente care au ca subiect teodiceea demonstrează că problema răului necesită atenție atât din partea teologilor, cât și din partea filosofilor. Acest lucru demonstrează că este încă loc pentru a dezvolta o teodicee convingătoare și coerentă. În capitolul al cincilea am definit ce este răul și care este rolul teodiceei în dezbateră problema răului și am făcut o scurtă incursiune istorică, examinând

gândirea a trei filosofi care au avut o influență majoră asupra lui Lewis: Platon, Augustin și Leibniz.

Tot în acest capitol, am prezentat modul în care lucrarea lui Lewis justifică existența suferinței din punct de vedere teoretic și am oferit o perspectivă critică asupra teodiceei lui Lewis, așa cum o regăsim în lucrarea *Problema durerii*. Unicul scop al cărții, așa cum îl enunță autorul în prefață, este de a dezlega problema intelectuală a suferinței, neavând altceva de oferit cititorilor „afară de convingerea că atunci când durerea stă să se ivească, un dram de curaj ajută mai mult decât o grămadă de știință”⁶. Pentru Lewis, principalele teme dezbătute în *Problema durerii* sunt: atotputernicia divină, bunătatea divină, ticăloșia omului, căderea omului, durerea umană, infernul, durerea animală și paradisul. Dintre toate subiectele abordate de el, am analizat, în detaliu, capitolele despre atotputernicia și bunătatea divină, în relație cu cele despre ticăloșia omului și libertatea lui de alegere. Am expus, apoi, argumentele pentru a demonstra că aici găsim cheia hermeneutică ce va duce la înțelegerea celorlalte teme dezbătute în lucrarea sa.

În capitolul al șaselea, am restrâns critica împotriva teodiceei la două categorii. Sunt cei care afirmă că, în locul unui discurs abstract în care ei se erijează în apărătorii lui Dumnezeu, ar trebui să existe acțiuni concrete de alinare a suferinței. Dintre cei care propun respingerea tuturor problemelor pe care le ridică o teodicee și schimbarea subiectului de discuție, am ales să prezint anti-teodiceea lui Kenneth Surin. Cei din a doua categorie

⁶ C. S. Lewis, *Despre minuni, Cele patru iubiri, Problema durerii*, Editura Humanitas, București, 2012, p. 356.

consideră că teodiceea are un rol în răspunsul oferit problemei răului, însă cred că este nevoie de o nouă abordare, care să includă și apelul la resursele creștinismului. Acestea nu au fost încă explorate, și fac aici referire la rolul și impactul narațiunii în viața celui care suferă.

Apoi am analizat propunerea făcută de Paul Ricœur. Am demonstrat că valoarea narațiunii oferă expresie concretă răului experimentat fenomenologic și am interpretat lamentația din *Anatomia unei dureri*, unde Lewis trădează mai multă vulnerabilitate și mai mult realism decât ar fi putut vreodată demonstra logica lui. Am arătat, de asemenea, că Lewis construiește o știință a povestirii, al cărei scop este să stimuleze o înțelegere narativă a vieții și să aducă lumină în structurile întunecate și necunoscute, atât celor care relatează, cât și celor care urmăresc povestirea. Iar această abordare onestă, care are la bază experiența personală, oferă un cadru superior celui din *Problema durerii*, cadru încărcat cu teorii generalizatoare.

CONCLUZII

Încercând o sistematizare a gândirii filosofic-teologice a lui Lewis, ar trebui să fiu de acord cu McSwain, care îl caracterizează pe Lewis ca fiind „un fenomen și o anomalie”⁷. Este o anomalie, pentru că, din punct de vedere teologic, el este un credincios laic de rând, care nu a scris o teologie sistematică, dar este, în același timp, un fenomen, pentru că regăsim subiecte despre Trinitate, hermeneutică biblică, cristologie, antropologie, soteriologie, angeologie, eclesiologie, teodicee, etică și escatologie, abordate atât în scrierile sale filosofice, cât și în cele literare.

Pentru Lewis, teologia este o hartă, deoarece oferă înregistrarea gândirii și a experienței creștinilor în relație cu Dumnezeu. Totodată, scopul teologiei este unul practic, să-l atragă pe om tot mai mult în „dansul divin”. Convertirea lui a deschis o cale spre un orizont și mai mare și mai provocator, care a fost explorat de Lewis, atât din punct de vedere filosofic, cât și din perspectiva experienței. Rațiunea l-a condus dinspre insula îngustă a raționalismului spre tărâmul unei realități, pe care rațiunea, singură, nu ar fi putut-o cuprinde.

Etapele formării filosofice a lui C. S. Lewis, în contextul intelectual al Oxfordului, de la începutul secolului al XX-lea, a determinat, în cele din urmă, (cu ajutorul interacțiunii lui cu literatura și teologia), maturizarea gândirii sale creștine. Lewis a înțeles că filosofia înseamnă un mod de viață, și nu un simplu exercițiu academic. Influențat de Platon și Augustin, Lewis a știut, din propria experiență, că, fără dorință, rațiunea nu are capacitatea să conducă omul de la imagini false înspre adevăr.

⁷ Robert MacSwain, *op. cit.*, p. 1.

Pentru el, creștinismul reprezintă împlinirea întâlnirii dorinței cu Mitul Întrupat.

Rolul asumat de Lewis în cărțile sale a fost de a oferi o *preparatio evengelica*, cu scopul de a-și pregăti cititorii pentru întâlnirea cu Mitul Întrupat. Am putut observa că, în lucrările sale, el și-a dovedit întotdeauna deprinderea filosofică de a stabili obiective clare. A fost un *literatus*, scopul său apologetic fiind de a promova miezul fundamental al creștinismului, de a oferi chintesența nediluată a credinței, care este validată de Scriptură și de tradiția patristică. Prin urmare, pentru Lewis, creștinismul, „pur și simplu” relevă un *Weltanschauung*, este viziunea prin care el examinează universul și viața.

Totodată, am avut ocazia să descopăr „bornele” pelerinajului filosofic făcut de Lewis, urmărind atât scrierile sale autobiografice, *The Pilgrim's Regress* și *Surprins de bucurie*, cât și colecțiile de scrisori care au fost publicate. Detaliile biografice sunt importante în studiul problemei suferinței. El a fost preocupat de această problemă chiar din anii copilăriei, patosul ei determinându-l să se îndepărteze de credința creștină. În introducerea la *Problema durerii*, el afirmă că nu are prea multe de oferit cititorilor, însă peste câțiva ani, în urma morții soției, a dovedit că a oferit chiar mult.

Problema durerii a avut în vedere dilema care a frământat omul încă de la începutul istoriei lui; ea dezbate dificultatea reconcilierii existenței unui Dumnezeu bun cu existența suferinței umane. Într-un tratat, nu foarte voluminos, Lewis acoperă mai multe teme: atotputernicia și bunătatea lui Dumnezeu, ticăloșia omului, durerea umană, infernul și paradisul. Am regăsit aici o lume care este vizitată de supranatural, o conștiință umană vizată de absolute morale și o

istorie umană, care are în centru sacrificiul Logosului întrupat. Asemenea lui Platon, lui Augustin și altora înaintea lui, C. S. Lewis știe, din experiența proprie, că, fără dorință, rațiunea este în impas, atunci când dorește să deplaseze omul de la imaginile și filosofii false înspre cele adevărate. Faptul că suntem scandalizați de răul din jurul nostru demonstrează că avem un barometru standardizat și totuși, personalizat în interpretare, în funcție de care judecăm binele și răul.

Este important de menționat că Lewis nu și-a propus să rezolve toate problemele legate de rău, mai ales de suferința irațională. Proiectul lui avea intenția reducă enormitatea suferinței, așa încât să nu se constituie ca o piatră de încercare în calea credinței. Augustin Farrar îl consideră un apologet care putea să atace și să respingă critica: „Lewis era un apologet din temperament, din convingere și din modestie. Temperamental, pentru că iubea o dispută. Cu convingere, fiind ortodox tradițional. Modest, pentru că nu avea pretenția că este învățat, ceea ce l-ar fi făcut un teolog și nici că are har, ceea ce l-ar fi făcut un îndrumător spiritual”⁸. Valoarea apologeticii expuse de Lewis constă în faptul că detecta premisele false în obiecțiile aduse creștinismului, construind argumente complexe. Deși argumentul nu conduce, inevitabil, la convingere, lipsa lui distruge fundamentul credinței. De aceea, credem că disputa intelectuală în dreptul teologiei este valoroasă pentru că, deși argumentele nu vor fi însușite, dacă nimeni nu dovedește disponibilitatea de a apăra creștinismul, atunci el va fi repede abandonat. Argumentul rațional nu creează credință, dar creează mediul în care credința își găsește rațiunea.

⁸ Austin Farrer, „The Christian Apologist,” în Jocelyn Gibb (editor), *Light on C. S. Lewis*, Hacourt Brace Jovanovich, New York, 1965, p. 24.

Lewis nu încearcă să își convingă audiența să adopte viziunea creștină despre lume și viață, dar pornește de la premisa că există o relație între rațiune și credință. El subminează poziția predominant naturalistă, care caracterizează cultura modernă, în special datorită asocierii cu știința, și propune argumentul dorinței, argumentul rațional și argumentul moral, demonstrând că viziunea creștină este rațională, și chiar superioară celorlalte alternative. Autorul nu este dogmatic în argumentarea sa. Deși este conștient de răul care există în lume, care nu este nici accidental și nici ocazional, el afirmă că lumea este totuși inteligibilă. Răul nu are esență, este secundar, deoarece acesta este legat de istoria umanității.

Totuși, Lewis afirmă conștiința morală a omului. Normele morale nu sunt în opoziție cu dorințele umane, după cum afirma Freud. El aduce o critică dură perspectivei materialiste, deoarece aceasta reduce experiența bucuriei și a sublimului la explicații naturaliste. Materialismul este același lucru cu determinismul. De aceea, în antropologia lui, el include discuția despre imaterial, lucrul confirmat de oamenii care au apelat la funcțiile îndeplinite doar de mit. Lewis analizează problema suferinței în legătură cu moralitatea. Pe filiera lui Rousseau, morala ne cere să facem răul inteligibil, pe filiera lui Voltaire, morala insistă să nu îl facem. Problema răului poate fi exprimată în termeni teologici sau seculari, dar la bază stă o problemă care are de-a face cu inteligibilitatea lumii în ansamblul ei, deci nu aparține nici metafizicii, nici eticii, ci, asigură, de fapt, legătura dintre cele două. C. S Lewis demonstrează acest lucru în scrierile sale.

Lewis este de acord cu Augustin, care conchide că răul este lipsa binelui, nu invers, deoarece, atunci când eliminăm răul dintr-un lucru, acela devine mai bun. Dar atunci când eliminăm

tot binele din ceva, nu mai rămâne nimic. Cu excepția capitolului superfluu, extrem de prezumțios și vag, care tratează durerea animală, (secțiune care le poate distra atenția cititorilor de la scopul general), Lewis păstrează cursul logic al argumentării de-a lungul întregii lucrări. Cei trei piloni ai tezei lui Lewis, care pot fi identificați în primele patru capitole, construiesc temelia pentru ceea ce el speră să le ofere lectorilor săi ca justificare a existenței durerii. În primul rând, Dumnezeu este atotputernic și, în al doilea rând, El este bun. Din fericire pentru umanitate, atributul libertății ființei umane de a alege este o dovadă amplă a acestor două presupoziii. Totuși, pentru a-l parafraza pe autor, acest „cadou” al bunătății lui Dumnezeu asigură din abundență și ocazii pentru ca răul să existe și să se manifeste pe pământ. Acesta constituie, bineînțeles, cel de-al treilea pilon al argumentului său – faptul că omul este rău, prin natura lui, în raport cu Dumnezeul omnipotent și infinit de bun.

Lewis demonstrează atotputernicia lui Dumnezeu, care conduce înspre bunătatea Lui. Astfel, autorul clarifică faptul că atunci când dorințele egoiste ale omului pentru fericirea sa cauzează durere, simțim durerea nu din cauza lipsei de iubire a lui Dumnezeu, ci tocmai datorită acestei iubiri. Ne dorim ceea ce nu ne va face cu adevărat fericiți, ci doar ceea ce, pentru o vreme, credem că ne va face fericiți.

Am pornit de la faptul că există tot mai multe critici la adresa teodiceei, așa cum este concepută ea în mod tradiționalist. Critica se bazează pe presupuziția că filosofii au la bază un concept despre Dumnezeu, moștenit de la iluminiști și că aceștia nu au reușit să scape de fantomele din mașinăriile inventate. Ispita de a intra pe tărâmul teodiceei nu este o relicvă a monoteismului. Principiul rațiunii suficiente exprimă ideea că

există o motivație pentru orice lucru care se întâmplă în lumea aceasta. „De ce este lumea așa?” Vom înceta să întrebăm „de ce?” când tot ce este va fi cum ar trebui să fie. Metafizica va înceta când diferența dintre *este* și *trebuie* se va anula, pentru că ea înseamnă impulsul de a găsi o semnificație în lumea aceasta, în ciuda faptului că există suferință.

Criticile redade în lucrările lui Surin și Ricœur sunt pertinente, atâta timp cât ele sancționează punctele slabe în dreptul filosofiei iluministe și a consecințelor acesteia răsfrânte asupra teodiceei. În același timp, sunt de acord cu cei doi, atunci când sugerează riposta narațiunii. Am argumentat că proiectul teodiceei este viabil în dialogul filosofic și cel teologic. Pentru a fi inspirate de *praxis*-ul în care ființele umane, care experimentează suferința, în circumstanțe particulare, îl văd pe Dumnezeu că îndură durerea în același mediu ontologic cu al lor, ele trebuie să își clarifice obstacolele intelectuale, înainte să își apropie crucea ca soluție de ispășire. Însă și această soluție are nevoie de justificări teoretice pentru următoarele întrebări: de ce suferința lui Isus Cristos nu ar constitui un rău sau de ce permite Dumnezeu un astfel de rău? Faptul că și Dumnezeu suferă nu îl face mai puțin responsabil.

A înțelege ceva nu înseamnă întotdeauna a justifica. Problema răului nu este doar o enigmă printre multe altele. Ea este dilema principală, în fața căreia, dacă rațiunea alege să rămână blocată, trebuie să ofere loc credinței. Însă încercarea de a înțelege presupune că problema face parte dintr-o lume care merită descoperită și interogată. Unii nu acceptă acest lucru, însă respingând teodiceea, vor respinge și cunoașterea. Refuzul de a înțelege a fost astfel întrecut de lipsa alternativei. În

concluzie, nu ne putem aștepta la rezultate în practică, dacă răul nu a fost confruntat în teorie.

„[...] cuvântul credință este arta de a rămâne alături de lucruri care au fost odată acceptate de rațiune, în ciuda unor stări sufletești schimbătoare; pentru că stările sufletești se schimbă, indiferent de calea aleasă de rațiune. Știu asta din propria mea experiență.”⁹ Teodiceea este o formă de *praxis* pentru că articulează și interpretează viziunea creștină despre bine și realitate în contexte istorice, sociale și textuale diferite, executând ajustările raționale necesare teoriei propuse și oferind soluții parțiale care nu trivializează complexitatea problemei răului.

Probabil că cea mai bună încheiere este citatul pe care C. S. Lewis îl propune în deschiderea cărții *Problema durerii*: „Fiul lui Dumnezeu a suferit până la moarte nu pentru ca oamenii să nu mai sufere, ci pentru ca suferințele lor să fie asemeni alor Lui.”¹⁰

⁹ C. S. Lewis, *Creștinism, pur și simplu*, p. 179.

¹⁰ C. S. Lewis, *Despre minuni...*, p. 354.

BIBLIOGRAFIE

- Adams, Marilyn McCord și Adams, Robert Merrihew, „Introduction: Problems of Evil” în *The Problem of Evil (Oxford Readings in Philosophy)*, editat de Marilyn McCord Adams și Robert Merrihew Adams, Oxford University Press, 1990.
- Adămuț, Anton, *Filosofie și teologie la Sfântul Augustin*, Editura Academiei Române, București, 2009.
- _____, *Literatură și filosofie creștină*, Editura Fides, Iași, 1997.
- _____, „Studiu introductiv” în Frederick Copleston, *Istoria filosofiei II Filosofia medievală*, traducere de Mihaela Pop și Andreea Rădulescu, Editura ALL, București, 2009.
- Afloroaei, Ștefan, *Privind altfel lumea celor absurde*, Editura Humanitas, București, 2013.
- Aristotel, *Metafizica*, Editura Humanitas, București, 2001.
- Ayer, Alfred Jules, *Part of My Life: Memoirs of a Philosopher*, Harcourt Brace Jovanovich, Londra, 1977.
- Augustin, *Confessiones/Confesiuni*, ediție bilingvă, traducere, introducere și note de Eugen Munteanu, Editura Nemira, București, 2000.
- _____, *De Libero Arbitrio*, ediție bilingvă, studiu introductiv, traducere și note de Gh. I. Șerban, control științific Lucia Wald, Editura Humanitas, București, 2004.
- _____, *Enchiridion (Manual) sau Despre Credință, speranță și iubire, Despre Credință și Crez, Despre Crez către catechumeni*, ediție bilingvă, traducere de Vasile Sav, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.

- Baggett, David; Habermas, Gary R. și Walls, Jerry L. (editori), *C. S. Lewis as a Philosopher. Truth, Goodness and Beauty*, IVP Academic, Downers Grove, IL, 2008.
- Barkman, Adam, *C. S. Lewis & Philosophy as a Way of Life*, Zosima Press, Allentown, PA, 2009.
- Beverluis, John, *C. S. Lewis and the Search for Rational Religion*, Eerdmans, Grand Rapids, MI, 1985.
- Blackburn, Simon, *Dicționar de Filosofie*, (Oxford), traducere C. Iricinschi et al., Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
- Brazier, Paul H., *C. S. Lewis – On the Christ of a Religious Economy, II. Knowing Salvation*, Pickwick Publications, Eugene, Oregon, 2014.
- _____, *C. S. Lewis – Revelation, Conversion, and Apologetics (C. S. Lewis: Revelation and the Christ Book 2)*, Pickwick Publications, Eugene, Oregon, 2012.
- Brown, Colin, *Filozofia și credința creștină*, Editura Cartea Creștină, Oradea, 2000.
- Carpenter, Stephen C., *Church and People 1789–1889*, 3 vol., SPCK, Londra, 1959.
- Como, James T. (coordonator), *Remembering C. S. Lewis: Recollections of Those Who Knew Him*, ediția a III-a, Ignatius Press, San Francisco, 2005.
- Conn, Marie A., *C. S. Lewis and Human Suffering. Light among the Shadows*, Hidden Spring, Mahwah, NJ, 2009, p. 50.
- Conțac, Emanuel, „The Reception of C. S. Lewis in Post-Comunist Romania”, în *Linguaculture*, Issue 2, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2014.

- Cook, Alice H., „*A Grief Observed: C. S. Lewis Meets the Great Iconoclast*” în *An Examined Life, C. S. Lewis, Life, Works, and Legacy*, volumul I, editat de Bruce L. Edwards, Praeger Perspectives, Westport, Connecticut, London, 2007.
- Copleston, Frederick, *Istoria filosofiei II Filosofia medievală*, traducere de Mihaela Pop și Andreea Rădulescu, Editura ALL, București, 2009.
- _____, *Istoria filosofiei IV Raționalistii*, traducere de Catinca Florescu și Dan-Robert Bișa, Editura ALL, București, 2011.
- Dante, *Divina Comedie*, traducere de George Coșbuc, Editura Polirom, Iași, 2000.
- DePoe, John M., „The Self-Defeat of Naturalism: A Critical Comparison of Alvin Plantinga și C. S. Lewis,” în *Christian Scholars Review* 44, nr. 1, 2014.
- Downing, David C., *The Most Reluctant Convert: C. S. Lewis Lewis's Journey of Faith*, InterVarsity Press, Downers Grove, Il, 2002.
- Eliade, Mircea, *Mitul eternei reînțoarceri Arhetipuri și Repetare*, traducere Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, Editura Univers Enciclopedic, 1999.
- _____, *Sacrul și profanul*, Editura Humanitas, București, 1995.
- Farrer, Austin, „The Christian Apologist,” în Jocelyn Gibb (editor), *Light on C. S. Lewis*, Hacourt Brace Jovanovich, New York, 1965.
- Feinberg, John S., *The Many Faces of Evil*, ediție revizuită, Crossway, Wheaton, Illinois, 2004.
- Ferry, Luc, *Învață să trăiești*, traducere de Cristina Bârză, Editura Curtea Veche, 2007.

- Flew, Anthony, „Divine Omnipotence and Human Freedom,” în *New Essays in Philosophical Theology*, Anthony Flew și Alasdair MacIntyre, Macmillan, New York, 1995.
- Freud, Sigmund, *Disconfort în cultură* în Opere esențiale vol. 9, Studii despre societate și religie, traducere de Roxana Melnicu, Editura Trei, București, 2012.
- _____, *O dificultate a psihanalizei* în Opere vol. 13, Compendiu de psihanaliză, traducere de Daniela Ștefănescu, Editura Trei, 2012.
- _____, *Viitorul unei iluzii* în Opere esențiale vol. 9, Studii despre societate și religie,” traducere de Roxana Melnicu, Editura Trei, București, 2012.
- Geisler, Norman L., *Baker Encyclopedia of Christian Apologetics*, Baker Books, Grand Rapids, MI, 1999.
- Gilson, Étienne, *Filosofia în Evul Mediu*, traducere de Ileana Stănescu, Editura Humanitas, București, 1995.
- Glaspey, Terry, *C. S. Lewis His Life and His Thought*, Inspirational Press, Nashville, TN, 2005.
- Green, Roger Lancelyn; Hooper, Walter, *C. S. Lewis: A Biography*, ediție revizuită, HarperCollins, London, 2003.
- Griffin, David Ray, *God, Power, and Evil*, Westminster Press, Philadelphia, 1976.
- Griffiths, Alan Bede „The Adventures of Faith,” în James T. Coco (editor), *C. S. Lewis at the Breakfast Table and Other Reminiscences*, ediție revizuită, Harcourt Brace Jovanovich, Publishers, Orlando, FL, 1992.
- Hall, Douglas J., *God & Human Suffering: An Exercise in the Theology of the Cross*, Augsburg Publishing House, Minneapolis 2003.

- Hastings, Adrian, *A History of English Christianity 1920-1990*, SCM Press, 2001.
- Hauerwas, Stanley, *Naming the Silences*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1990.
- Hick, John, *Evil and the God of Love*, ediție revizuită, Harper & Row, New York, 1975.
- Hickson, Michael W., „A Brief History of Problems of Evil,” în *The Blackwell Companion to the Problem of Evil*, editat de Justin P. McBrayer și Daniel Howard-Snyder, Wiley Blackwell, West Sussex, UK, 2013.
- Hooper, Walter, C. S. Lewis. *A Complete Guide to His Life & Works*, HarperSanFrancisco, New York, 1996.
- Hyatt, Douglas, „Joy, the Call of God in Man: A Critical Appraisal of Lewis’s Argument from Desire”, în *C. S. Lewis: Lightbearers in the Shadowlands; the Evangelistic Vision of C. S. Lewis*, editor Angus Menuge, Crossway Books Wheaton, IL, 1997.
- Joeckel, Samuel, *The C. S. Lewis Phenomenon. Christianity and the Public Sphere*, Mercer University Press, Macon, Georgia, 2013.
- James, Richard, „Lewis’s Early Schooling: Trials and Tribulations” în *An Examined Life, C. S. Lewis, Life, Works, and Legacy*, volumul I, editat de Bruce L. Edwards, Praeger Perspectives, Westport, Connecticut, London, 2007.
- Kant, Immanuel, *Întemeierea metafizicii moravurilor, Critica rațiunii practice*, traducere de Rodica Croitoru, Editura Antet, 2013.
- Kant, Immanuel, *Religia doar în limitele rațiunii*, traducere de Rodica Croitoru, All, București, 2007.

- Keeble, N. H., „C.S. Lewis, Richard Baxter, and `Mere Christianity,” în *Christianity and Literature*, cvl XXX, nr. 3, 1981.
- Kelly, Joseph F., *The Problem of Evil in the Western Tradition From the Book of Job to Modern Genetics*, The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 2002.
- Kierkegaard, Søren, *Fărăme filozofice*, traducere de Adrian Arsinevici, Editura Amarcord, Timișoara, 1999.
- Kilby, Clyde S., *The Christian World of C. S. Lewis*, William Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1964.
- Kreeft, Peter – *Between Heaven and Hell*, Intervarsity Press, Downers Grove, Illinois, 1982.
- _____, „C. S. Lewis’s Argument from Desire,” Apendix A în *Heaven: The Heart’s Deepest Longing*, Ignatius Press, San Francisco, 1994.
- _____ și Tacelli, Ronald K., *Handbook of Christian Apologetics, Hundreds of Answers to Crucial Questions*, IVP Academic, Downers Grove, IL, 1994.
- _____, „Lewis’s Philosophy of Truth, Goodness and Beauty”, în David Baggett, Gary R. Habermas și Jerry L. Walls (coordonatori), *C. S. Lewis as a Philosopher. Truth, Goodness and Beauty*, IVP Academic, Downers Grove, IL, 2008.
- Leibniz, Gottfried Wilhelm, *Eseuri de teodicee asupra bunătății lui Dumnezeu, a libertății omului și a originii răului*, traducere de Diana Morărașu și Ingrid Ilinca îngrijirea ediției și studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Editura Polirom, Iași, 1997.

- _____, *Monadologia*, traducere de Constantin Floru, Editura Humanitas, București, 1994.
- _____, *Scrieri filosofice*, traducere de Adrian Niță, Editura All, București, 2001.
- Lewis, Clive Staples, *All My Road before Me: The Diary of C. S. Lewis*, editor Walter Hooper, Harvest, Londra, 1991.
- _____, *Anatomia unei dureri*, traducere din limba engleză Cornel Țicărat, Editura Kerigma, Oradea, 2014.
- _____, *An Experiment in Criticism*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.
- _____, „*Bulverism* or, the Foundation of the 20th Century Thought,” în *God in the Dock*, editat de Walter Hooper, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1970.
- _____, *Creștinism, pur și simplu*, ediție revizuită, traducere de Dan Rădulescu, Editura Humanitas, București, 2004.
- _____, *Despre lumea aceasta și alte lumi*, traducere și note de Bianca Rizzoli, Editura Humanitas, București, 2011.
- _____, *Despre minuni. Cele patru iubiri. Problema durerii*, Editura Humanitas, București, 2012.
- _____, „*Evil and God*” în *C. S. Lewis Essay Collection: Faith, Christianity and the Church*, editat de Lesley Walmsely, HarperCollins, Londra, 2002.
- _____, *Ferigi și elefanți și alte eseuri despre creștinism*, traducere și note de Emanuel Conțac, Editura Humanitas, București, 2011.
- _____, „*First Things First*,” în *God in the Dock*, editat de Walter Hooper, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1970.

- _____, *Letters of C. S. Lewis*, editat de Walter Hooper, Hartocurt, Orlando, FL, 1993.
- _____, „Man or Rabbit?“, în *God in the Dock*, editat de Walter Hooper, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1970.
- _____, *Meditații la Psalmi*, Editura Humanitas, București, 2013.
- _____, „Myth Became Fact” în *God in the Dock. Essays on Theology and Ethics*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1970.
- _____, „Ode for the New Year’s Day,” <https://allpoetry.com/Ode-For-New-Years-Day>, accesat pe 21 februarie 2017.
- _____, „On Ethics,” în *C. S. Lewis Essay Collection. Faith, Christianity and the Church*, editat de Lesley Walmsley, HarperCollins Publishers, London, 2000.
- _____, „On Learning during Wartime” citat în Jerry Root, *C. S. Lewis and a Problem of Evil, An Investigation of a Pervasive Theme*, Pickwick Publications, Eugen, Oregon, 2009.
- _____, „Priestesses in the Church?” în *C. S. Lewis Essay Collection: Faith, Christianity and the Church*, editat de Lesley Walmsely, HarperCollins, Londra, 2002.
- _____, „Religion and Science”, în *God in the Dock*, editat de Walter Hooper, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1970.
- _____, „Religion: Reality or Substitute?,” în *C. S. Lewis Essay Collection. Faith, Christianity and the Church*, editat de Lesley Walmsley, HarperCollins Publishers, London, 2000.

- _____, „Religion without Dogma?” în *God in the Dock. Essays on Theology and Ethics*, editat de Walter Hooper, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1970.
- _____, *Sfaturile unui diavol bătrân către unul mai tânăr*, Editura Humanitas, București, 2008.
- _____, *Surprins de bucurie: Povestea unei convertiri*, Editura Humanitas, București, 2008.
- _____, *Șifonierul, leul și vrăjitoarea, Cronicile din Narnia 2*, RAO International Publishing Company, București, 2008.
- _____, *The Abolition of Man*, HarperCollins, New York, NY, 2001.
- _____, *The Collected Letters of C. S. Lewis: Volume II*; editat de Walter Hooper, HarperSanFrancisco, San Francisco, 2000.
- _____, *The Collected Letters of C. S. Lewis: Volume III; Narnia, Cambridge and Joy 1950-1963*, editat de Walter Hooper, HarperSanFrancisco, San Francisco, 2007.
- _____, „The Funeral of a Great Myth,” în *C. S. Lewis Essay Collection. Faith, Christianity and the Church*, editat de Lesley Walmsley, HarperCollins Publishers, London, 2000.
- _____, *The Great Divorce*, HarperCollins Publ., San Francisco, 2001.
- _____, „The Laws of Nature”, în *God in the Dock*, editat de Walter Hooper, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1970.
- _____, *The Pilgrim's Regress: An Allegorical Apology for Christianity Reason and Romanticism*, William B. Eerdmans Publishing Co., 2000.

- _____, *They Stand Together: The Letters of C. S. Lewis to Arthur Greeves (1914-1963)*, editat de Walter Hooper, Macmillan, New York, 1979.
- Mackie, John Leslie, *Evil and Omnipotence*, în *Mind, New Series*, Vol. 64, No. 254, Oxford University Press, Aprilie, 1955.
- MacSwain, Robert, „Introduction” în Robert MacSwain și Michael Ward (coordonatori), *Cambridge Companion to C. S. Lewis*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Mackie, J. L., *Evil and Omnipotence*, în *Mind, New Series*, Vol. 64, No. 254, Oxford University Press, Aprilie, 1955.
- Marion, Mathieu, „Oxford Realism: Knowledge and Perception” în *British Journal for the History of Philosophy* 8, 2000. <https://www.researchgate.net/publication/237516278> Oxford Realism Knowledge and Perception I, accesat la 14 ianuarie 2016.
- McCloskey, H. J., „God and Evil,” *The Philosophical Quarterly* 39, Aprilie, 1960.
- McGrath, Alister, *C. S. Lewis A Life: Eccentric Genius, Reluctant Prophet*, Tyndale House Publishers, Inc., Carol Stream, Illinois, 2013.
- _____, *The Intellectual World of C. S. Lewis*, Wiley-Blackwell, West Sussex, UK, 2014.
- Meynell, Hugo, „An Attack on C. S. Lewis”, în *Faith and Philosophy* 8, nr. 3, iulie 1991.
- Moltmann, Jurgen, *History and the Triune God: Contributions to Trinitarian Theology*, SCM Press, London, 1991.
- Moreland, J. P. și Craig, William Lane, *Philosophical Foundations for a Christian Worldview*, InterVarsity Press, Downers Grove, Il, 2003.

- Myatt, David, „From Aeschilus to the Numinous Way”,
<https://davidmyatt.wordpress.com/from-aeschylus-to-the-numinous-way/>, accesat la 11 iulie 2017.
- Neiman, Susan, *Evil in Modern Thought: An Alternative History of Philosophy*, Princeton University Press, Princeton, NJ, 2015.
- Nicholi, Armand M., *The Question of God : C.S. Lewis and Sigmund Freud Debate God, Love, Sex, and the Meaning of Life*, Free Press, New York, 2002.
- Noebel, David A., *Înțelegerea vremurilor*, trad. Livius Percy, Editura Cartea Creștină, Oradea, 2013.
- Noica, Constantin, *Jurnal filozofic*, ediția a III-a, Editura Humanitas, București, 2002.
- Otto, Rudolf, *Sacru, despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*, traducere de Ioan Milea, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
- Patrick, James, *The Magdalen Metaphysicals. Idealism and Orthodoxy at Oxford, 1901-1945*, Mercer University Press, Macon, Georgia, 1985.
- Pavel, Constantin, *Introducere în gândirea Fericitului Augustin*, Anastasia, București 1998.
- Pearce Joseph, (coordonator), *Tolkein: A Celebration*, Ignatius Press, 2001.
- Petrement, Simone, *Eseu asupra dualismului la Platon, la gnostici și la maniheeni*, Editura Symposion, București, 1996.
- Plantinga, Alvin, „Epistemic Probability and Evil,” în *The Evidential Argument from Evil*, editat de Daniel Howard-Snyder, Bloomington, Indiana University Press, 1996.

- _____, *God, Freedom and Evil*, William Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 2001.
- _____, *Natura necesității*, Editura Trei, București, 1998.
- _____, „Two Dozen (or so) Theistic Arguments,” în *Alvin Plantinga*, Editor Deane-Peter Baker, Contemporary Philosophy in Focus, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.
- _____, *Where the Conflict Really Lies*, Oxford University Press, Oxford, 2011.
- Platon, *Republica II*, în *Opere*, volumul V, traducere de A. Cornea, Editura Științifică, București, 1986.
- _____, *Legile*, traducere de E. Bezdechi, Editura Iri, București, 1995.
- _____, *Theitetos*, în *Opere*, volumul VI, traducere de Marian Ciucă, Editura Științifică, București, 1989.
- _____, *Timaios*, în *Opere*, volumul VII, traducere de C. Partenie, Editura Științifică, București, 1993.
- Prichard, Harold Arthur, *Kant's Theory of Knowledge*, Oxford University Press, Oxford, 1909.
- Ratzinger, Joseph, „Consumer Materialism and Christian Hope,” http://theratzingerforum.yuku.com/reply/60288#.Tz-9c_XYSqw, accesat la 12 februarie 2012.
- Reagan, Charles E., *Paul Ricoeur: His Life and His Work*, The University of Chicago Press, Chicago & London, 1998.
- Reppert, Victor, „The Argument from Reason,” în *The Blackwell Companion to Natural Theology*, editori W. L. Craig și J. P. Moreland, Blackwell, Malden, MA, 2009.
- Ricoeur, Paul, *Răul, O sfidare a filozofiei și a teologiei*, traducere de Bogdan Ghiu, Editura Art, București, 2008.

- _____, *The Symbolism of Evil*, Beacon Press, Boston, 1969.
- Rittgers, Ronald K., *The Reformation of Suffering, Pastoral Theology and Lay Piety in Late Medieval and Early Modern Germany*, Oxford University Press, 2012.
- Root, Jerry, *C. S. Lewis and a Problem of Evil, An Investigation of a Pervasive Theme*, Pickwick Publications, Eugen, Oregon, 2009.
- Russell, Bertrand, *Misticism și logică și alte eseuri*, traducere de Monica Medeleanu, Editura Herald, 2011.
- Talbot, Thomas „The Problem of Pain” în *The C. S. Lewis Readers Encyclopedia*, Jeffrey D. Schultz și John G. West Jr. (editori), Zondervan, Grand Rapids, MI, 1998.
- Schakel, Peter J., *Reason and Imagination in C. S. Lewis A Study of „Till We Have Faces”*, William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, MI, 1984.
- Scheler, Max, „The Meaning of Suffering,” în *On Feeling, Knowing, and Valuing: Selected Writings*, editat de H. J. Bershady, University of Chicago Press, 1992.
- Schultz, Jeffrey D. și West Jr., John G. (editori), *The C. S. Lewis Readers Encyclopedia*, Zondervan, Grand Rapids, MI, 1998.
- Sire, James W., *Universul de lângă noi. Un catalog al concepțiilor fundamentale despre lume și viață*, Oradea, Editura Cartea Creștină, 2006.
- Soljenitîn, Alexandr, *Arhipelagul Gulag*, traducere de Nicolae Iliescu, Editura Univers, 1991.
- Steinhardt, Nicolae, *Jurnalul fericirii*, Mănăstirea Rohia, Editura Polirom, 2008.

- Ștefan, Gheorghe I., „Studiu introductiv” în Sfântul Augustin, *De Libero Arbitrio*, ediție bilingvă, traducere de Gh. I. Ștefan, Editura Humanitas, București, 2004.
- Surin, Kenneth, *Theology and the Problem of Evil*, Basil Blackwell, New York, 1986.
- Taliafero, Charles, „On Naturalism” în Robert MacSwain și Michael Ward (coordonatori), *Cambridge Companion to C. S. Lewis*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010.
- Toma din Aquino, *Summa Theologica*, vol. I, traducere coordonată și lămuriri preliminare de Alexander Baumgarten, prefață de Adriano Oliva, Editura Polirom, Iași, 2009.
- van Inwagen, Peter, *The Problem of Pain*, Clarendon Press, Oxford, 2008.
- Vanauken, Sheldon, *A Severe Mercy*, Harper & Row, San Francisco, 1977.
- Voltaire, François, *Candid sau Optimismul*, traducere de Doina Florea, Editura Hyperion, Chișinău, 1993.
- Ware, Kallistos, „God of the Fathers: C. S. Lewis and Eastern Christianity” în *The Pilgrim’s Guide: C. S. Lewis and the Art of Witness*, editor David Mills, Eerdmans, Grand Rapids, MI, 1998.
- Weil, Simone, „L’amour de Dieu et le Malheur,” în *Attente de Dieu*, Éditions Fayard, Paris, 1966, http://classiques.uqac.ca/classiques/weil_simone/attente_de_dieu/attente_de_dieu_1966.pdf, accesat la 18 august 2015.
- Wether, David și Wether, Susan, C. S. (editori) *Lewis’s List, The Ten Book That Influenced Him Most*, Bloomsbury, 2015.

- Wielenberg, Erik J., *God and the Reach of Reason, C. S. Lewis, David Hume and Bertrand Russell*, Cambridge University Press, 2008.
- Wiesel, Elie, *Noaptea*, traducere de Lia Decei, Editura Corint, 2012.
- Williams, Peter S., *C. S. Lewis vs the New Atheists*, Paternoster, London, 2013.
- *** *Biblia*, traducerea Dumitru Cornilescu, Ediția a III-a revizuită și adăugată, 1994.